

БЕЛЕТРИСТИКАТА В АРХИВИТЕ
Подборът на факти и документи
в научното изследване

УВОДНИ ДУМИ

Настоящият сборник е замислен и осъществен в рамките на научния проект за млади учени „Фикционално и документално в българската проза на XIX век. Аналогии с чуждестранната литература“ с подкрепата на Фонд „Научни изследвания“, КП-06-М 70/2 от 13.12.2022 г. Скромната заявка на екипа (А. Спасова, Н. Желев, Сл. Неделчева) да заинтригува българската филологическа общност с темата за взаимодействието между факт и фикция, мит и история, документ и литература срещна интереса и колегиалното сътрудническо на учени от националното дружество „Българското общество за проучване на XVIII век“. В резултат на съвместната ни работа стана възможно реализирането на интердисциплинарна научна конференция „Белевтристиката в архивите. Подборът на факти и документи в научното изследване“ на 27 март 2023 г. Събраните и рецензирани статии тук са разширени варианти от изнесените доклади.

Идеята за заглавието на конференцията и на последвалия сборник отвежда към подходите на Натали Зимън Дейвис, разгърнати в книгата ѝ „Белевтристиката в архивите“ (1997), и размишленията на Джорджо Агамбен в „Идеята за проза“ (1985). В двете монографии са използвани различни методологии, търсеци „средината“ на “versus” и “prosus”, на факт и фикция – мярата между двете в съвременния изследователски текст. Проведената конференция беше насочена към учени и докторанти, които се вълнуват от темата за степенята на добросъвестност при употребите на документалния материал в научни интерпретации на исторически събития и личности от периода на Просвещението в Европа и

Балканите. Друг важен тематичен център, който провокира интереса на участниците, е ролята на интерпретативното ехо. Какъв ефект може да има една непрецизна първоначална употреба или злоупотреба с документалните източници и доколко този тип четене води до по-дълбоки нива на изкривяване на тълкуванията в по-ново време. Така поставените тематични ядра отвориха по-широк времеви хоризонт на научните изследвания, обхващащ периода между XVIII и XX век.

Събитието се проведе в хибриден формат (в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и в платформата „Зуум“) и даде възможност да се включат с доклади и изказвания представители от различни институции – Института за литература, Института за балканистика с център по тракология, Научния архив към Българската академия на науките, Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Югозападния университет „Неофит Рилски“, Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“.

Поставените разнородни проблеми и широкият времеви обхват на текстовете предопредели тяхната условна подредба. Читателят сам открива в отделните научни наблюдения новоформираните връзки, които извеждат на преден план диалога между трудно сговоримите критически интерпретации. Включените в изданието разработки засягат както по-цялостно и теоретично осмисляне на ключови представи, така и се съсредоточават върху конкретни въпроси и анализ на произведения. Една част от изследванията са насочени към бележитостите в архивите, намесите и подбора на издадените документи, възрожденското книжовно-документално наследство, връзката между историческите и художествените произведения, преплитането на фикционално и документално, особеностите на би-

ографичното и автобиографичното писане. Темите на статиите в настоящото издание преобладаващо са в областта на българската оригинална и преводна литература. Те се простират от старобългарската ръкописна традиция (Д. Узунова), през южнославянското и италианско книжовно наследство от XVIII в. (А. Спасова, Л. Хараламбиева), българската възрожденска и нова литература (Н. Аретов, Ел. Азманова-Рударска) и чуждестранните литературни аналогии (М. Пилева, С. Симеонов, Сл. Неделчева, Св. Караджова, Цв. Радулов) до най-новата литература и съвременното осмисляне на изследователските подходи (М. Серафимова).

Любопитната тема за поезията, истината и любовните авантюри е поставена и разгърната чрез Иван-Вазовото творчество и Иван-Шишмановата анкета с цел да се види как документите обогатяват възможните интерпретации и водят до нови прочити на познати стихотворения и как в (пре)издаването на автентичните свидетелства личат следите от намеси и купюри (Н. Аретов). Сериозно място заемат интерпретациите, отнасящи се до българската словесност и култура през XIX век (Пл. Антоф, Н. Александрова, Н. Капралова, М. Пилева, Н. Михова, Н. Желев). Както исторически, така и концептуално са анализирани възрожденските рефлексии на фигурата на „добрия дивак“ веднъж през национално-идеологическия модус, взимайки под внимание двата ключови за българите документа „История славяноболгарская“ и „Търновската конституция“, и втори път в съпоставителен план с фигурата на американския индианец (Пл. Антоф). Критическото осмисляне на трите понятия – история, повестност и художество – може да се проследи чрез задълбочения анализ на „Система мохамеданския и религия их“

и авторските допълнения на Софроний Врачански (Н. Александрова).

Друг акцент в сборника е свързан с българската мемоаристика, публицистика и епистоларна култура. Авторите ни карат да се замислим за някои съвсем нееднозначни и важни въпроси, като например как може да проследим сближаванията и отдалечаванията на различните гледни точки на пишещия за и коментирация своя контекст; до каква степен свидетелската памет не е вторично положена; как критическата рецепция предзадава и отговаря на жанровите конвенции през епохата на Българското възрождане. Проблемът за субективния характер на паметта и конструирането на големия исторически наратив за Нова България е анализиран чрез три по-малко познати примера от спомените на Елисавета Караминкова, Султана Рачо Петрова и Анна Станчова (Н. Капралова). Ценни литературноисторически размишления са посветени на уловените различия между частната и официалната кореспонденция на американския мисионер д-р Албърт Лонг; за писмата като граничен жанр между литература и документалистика, за цензурираните автентични документи по време на комунистическото управление в България (М. Пилева). Продължава да вълнува съвременния читател и темата за хибридна жанрова същност и калейдоскопичността на Петко-Славейковата „Смесна китка“ – пример за възрожденско издание, което остава предизвикателство за научната рефлексия (Н. Михова).

Интерпретацията на „Автобиография“ (1757) на Пармений Павлович обособява метафората картографиране на приключенията, за да открие две фигури – на религиозния (православен) човек и на пътуващата по света личност (А. Спасова). Прочитът на „Нещастна фамилия“ (1860) на Васил Друмев засяга

отново темата за мястото на паратекста и манифестната функция на преговора като провокиращ новия тип читателски нагласи и предвещаващ настъпващия нов етап на оригинална белетристика (Н. Желев). Съпоставителният анализ между две емблематични за българския и албанския национализъм поеми – „Скендербей“ (1861) на Григор Пърличев и „История на Скендербег“ (1898) на Наум Фрашери – допринася за известно релативизиране на етноцентричните идеологически нагласи и спомагане за приемането на „другия“ (С. Неделчева).

В центъра на вниманието на част от текстовете беше ръкописното документално наследство, което даде повод да се впишат различни литературноисторически и извороведски гласове към маркираната проблематика. Монографията на Иван Грозев е конкретният повод да бъдат предложени пред хуманитарната общност ключови посоки за обсъждане – как циркулират фактите в текстовете и междутекстовите хоризонти, как тяхното охудожествяване е предизвикателство за научните дирения, какво е мястото на литературните полемки и усъмняването в автентичната информация, по какъв начин архивното наследство оформя пъзела на един „биографичен сглоб“ (Ел. Азманова-Рударска). В сборника се изследва и ролята на архивните масиви, развитието на фотографията и връзката с чуждестранните архивохранилища от възрожденския период (Цв. Радулов); ориенталската книжнина и личната ръкописна колекция на Идрис паша (Н. Граматикова), женската литературна гласност (Ада Негри) в контекста на съвременните дигитални архиви, възможностите пред виртуалния читател и трансформирането на класическия хартиен носител (Л. Хараламбиева); за разказите на първите мисионери и реконструирането на контекста посредством архивните докумен-

ти на Конгрегацията за разпространение на вярата (Св. Караджова), за говорещите архивни материали на редица творци като Христо Ясенов, Анна Каменова и конструираната мозайка от културни събития в живота на Георги Й. Ненов (Р. Заимова).

Надяваме се, че книгата ще ви подкани да надникнете в нея и по страниците ѝ ще намерите онази провокираща любопитството ниша, която водеше екипа ни при работата по нейното издаване. Съставителите изказват сърдечната си благодарност към всички участници в конференцията, както и към колегите от „Българското общество за проучване на XVIII век“, Института за литература при Българската академия на науките и разбира се, Издателския център „Боян Пенев“, които помогнаха идеята за продуктивен научен обем да се реализира в настоящото книжно и дигитално издание. Да си пожелаем само архивите да продължат да служат като научно изкушение, което да провокира нови интерпретации и нови интелектуални открития.

Приятно четене!

От съставителите